

**ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ
ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ЦІННОСТІ,
КОМПЕТЕНТНОСТІ, ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ**

За науковою редакцією професора Ганни Цвєткової

**PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF
POSTMODERNISM: VALUES, COMPETENCE,
DIGITALIZATION**

**According to the scientific edition of Professor Anna
Tsvetkova**

Collective Monograph

Aerzen 2021

ISBN 978-3-946407-10-2

(e-book)

<https://doi.org/10.192219/978-3-946407-10-2/>

DDC/УДК 37+159.9]:141.78:37.011:[17.022.1+005.336+004]

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ЦІННОСТІ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: колективна монографія / за наук.

ред. проф. Цветкової Ганни – Aerzen : Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt) InterGING Verlag, 2021. – 504 с.

Науковий редактор – Цветкова Ганна – доктор педагогічних наук, професор (НПУ імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна).

Рецензенти:

Бех Іван Дмитрович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії педагогічних наук України, директор інституту проблем виховання НАПН України;

Світлана Сисоєва, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, Київ, Україна;

Набока Ольга Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Презентована монографія охоплює актуальні питання сучасної психолого-педагогічної освіти: порівняльні аспекти формування національно-культурної ідентичності особистості; інноваційні проекти науковців; тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в епоху постмодернізму; актуальні питання підготовки компетентнісного майбутнього професійного педагога; проблеми постмодерної діджиталізації освіти в практичних розробках; навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Видання адресоване вченим-дослідникам, вихователям, учителям-практикам, науковцям-початківцям і всім небайдужим до проблем дитинства, виховання, формування національно-культурної ідентичності, розвитку освіти України у столітті цифровізації та глобальних, пандемічних викликів.

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY OF POSTMODERNISM: VALUES, COMPETENCE, DIGITALIZATION: Collective Monograph

According to the scientific edition of Professor Anna Tsvietkova – Aerzen : Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt) InterGING Verlag, 2021. – 504 с.

Editor in chief – Hanna Tsvietkova – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor (National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine).

Reviewers:

Bekh Ivan Dmytrovych – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of the Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine;

Svetlana Sysoeva, academician-Secretary of the Department of General Pedagogy and Philosophy of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Doctor

of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Naboka Olga Georgiivna – DSc in Pedagogics (Doctor of Pedagogical Sciences), Professor, First Vice-Rector of Donbass State Pedagogical University

The presented monograph deals with topical issues of modern psychological and pedagogical education: comparative aspects of the formation of the national and cultural identity of the individual; innovative projects of scientists; trends in the development of preschool and primary education in the era of postmodernism; topical issues of training a competent future professional teacher; problems of postmodern digitalization of education in practical constructions; adult learning in non-formal education.

The publication is addressed to research scientists, educators, teachers-practitioners, new scientists and all those who are not indifferent to the problems of childhood, education, formation of the national and cultural identity, development of education in Ukraine in the age of digitalization and global pandemic challenges.

Co-authors: Svetlana Sysoieva, Tamara Pirozhenko, Taras Olefirenko, Hanna Tsvietkova, Olena Matviienko, Ellina Panasenko, Natalia Gavrish, Olga Reipolska, Nataliia Melnyk, Olena Semenog, Myroslava Vovk, Silenko Nadiya, Sopiia Dovbnia, Raisa Shulihina, Victoriia Khodunova, Olena Khartman, Iryna Soroka, Olga Bezsonova, Svitlana Vasilieva, Kateryna Shcherbakova, Lilia Makarenko, Yuliia Volynets, Nadiia Stadnik, Irina Tovt, Iryna Bondar, Halyna Shelepko, Iryna Tovkach, Iryna Kuzmenko, Irina Voityuk, Tatyana Snyatkova, Halyna Savluk, Olga Funtikova, Svitlana Makarenko, Victoria Galchenko, Liudmyla Semencha, Sofiia Berezka, Andrey Makarenko, Oksana Kovalova, Maryna Boichenko, Iryna Chystiakova, Olha Pasko, Roman Gurevych, Liudmyla Gabriichuk, Liudmyla Ibrahimova, Natalia Kostenko, Nadiia Opushko, Oksana Stupak, Valentyna Bilyk, Olga Tsurul, Yurii Lynnyk, Lesia Volnova, Oksana Sukhomlyn

Veröffentlicht im Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt)

InterGING Verlag, Deutschland, Dezember 2021

Umschlagbild: <https://pixabay.com>

Umschlaggestaltung: M.Heilberg

Published in Germany

© Copyright © 2021 by Prof., PhD. Hanna Tsvietkova December, 2021. This book is an open access publication. Open Access This book is licensed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits use, sharing, adaptation, transformation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license and indicate if changes were made. The images or other third party material in this book are included in the book's Creative Commons license, unless indicated otherwise in a credit line to the material. If material is not included in the book's Creative Commons license and your intended use is not permitted by statutory regulation or exceeds the permitted use, you will need to obtain permission directly from the copyright holder. The use of general descriptive names, registered names, trademarks, service marks, etc. in this publication does not imply, even in the absence of a specific statement, that such names are exempt from the relevant protective laws and regulations and therefore free for general use. The publisher, the authors and the editors are safe to assume that the advice and information in this book are believed to be true and accurate at the date of publication. Neither the publisher nor the authors or the editors give a warranty, express or implied, with respect to the material contained herein or for any errors or omissions that may have been made. The publisher remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright © 2021 by Heilberg IT Solutions UG (haftungsbeschränkt)

InterGING Verlag

Wiesenwinkel 2, Aerzen, Germany

www.intergingpublishing.wordpress.com

DDC УДК 373.2.091.113:378.091.313

**ПЕРЕВЕРНУТЕ НАВЧАННЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ФОРМАТ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Світлана Макаренко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет,
Донецька область, м. Маріуполь, Україна,
ORCID ID 0000-0001-8933-9681,
msi.osv@gmail.com

***Анотація.** Розкрито теоретичні засади «перевернутого навчання» як одної з найбільш актуальних, ефективних і перспективних моделей змішаного навчання. Схарактеризовано базові аспекти та типи перевернутого навчання, етапи його підготовки й реалізації, вимоги до викладача. Проаналізовано переваги та недоліки використання перевернутого навчання у вищій освіті. Висвітлено технологію використання перевернутого навчання при підготовці здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти — майбутніх керівників закладів дошкільної освіти з дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти».*

***Ключові слова:** змішане навчання; перевернуте навчання; формат; технологія; типи перевернутого класу; елементи технології перевернутого навчання*

**FLIPPED LEARNING AS AN UP-TO-DATE AND EFFECTIVE
PEDAGOGICAL APPROACH OF TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL
INSTITUTIONS LEADERS**

Svitlana Makarenko,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Preschool Education,
Mariupol State University,
Donetsk region, Mariupol, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-8933-9681,
msi.osv@gmail.com

***Abstract.** The article discusses the issue of theoretical principles of the concept of «flipped learning» as one of the most relevant, effective and promising models of blended (hybrid) learning. The author identifies and examines the basic aspects and types of flipped learning, stages of its preparation and implementation, requirements to the teacher. The advantages and disadvantages of using flipped learning in higher education are analysed. The technology of using flipped learning in the training of future preschool institutions heads in the course «Fundamentals of management in the field of preschool education» is highlighted.*

***Keywords:** blended (Hybrid) Learning; Flipped Learning; Flipped Classroom; Pedagogical Approach; Technology; Flipped Class Types (Models); Flipped Learning Technology Elements*

Технології не замінять педагогів,
а зроблять їх ще більш важливими.

А. Шляйхер

Актуальність дослідження. На сучасному етапі постійних економічних і соціально-інтеграційних змін в Україні та світі життя все частіше вимагає від людини вирішення проблем, які нещодавно важко було навіть уявити; запровадження кардинально нових нетипових технологій, створення й опанування новітніх, ще неіснуючих спеціальностей. Відповідно, того, що буде через п'ять-шість років, ще не існує; і до спеціальностей, які з'являться протягом цього періоду, жоден заклад вищої освіти підготувати не може.

Зокрема, у дошкільній освіті вже нині постійно урізноманітнюються типи освітніх закладів (сімейні, сезонні, корпоративні, прогулянкові, спеціальні або санаторні; альтернативні – авторські дошкільні заклади, дистанційні академії дошкільця, центри розвитку дитини, івент-центри; гуртки та секції (неформальна дошкільня освіта); консультативні пункти та багато іншого для дітей, дітей з батьками або тільки для турботливих батьків), спосіб їх фінансування, організації харчування та медичного супроводу в них, зміст та форми організації освітнього процесу.

Відповідно, змінюються та підвищуються вимоги до базових, професійних і посадово-функціональних компетентностей сучасних фахівців із дошкільної освіти. Зокрема, сучасний педагог із транслятора знань перетворюється на фасилітатора, коуча, організатора проєктного навчання, ментора стартапів, ігромайстра, тьютора індивідуальної освітньої траєкторії дитини тощо. Сучасний керівник закладу дошкільної освіти (ЗДО) має бути не просто висококваліфікованим педагогом, андрагогом та адміністратором, організатором діяльності й контролером, а і грамотним менеджером, юристом, динамічним стратегом, психологом, сміливим носієм інновацій (*Пшенична, 2016*), лідером, готовим до розв'язання складних завдань організації дошкільної освіти та забезпечення ефективних, скоординованих дій у ситуаціях невизначеності.

З огляду на зазначене, сучасний університет має забезпечити здобувачеві вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» (особливо другого, магістерського рівня) фундаментальні знання, практичні навички їх використання та володіння інноваційними технологіями (у тому числі, цифровими), а також вміння вирішувати професійні завдання у нетипових ситуаціях невизначеності, ситуаціях-викликах. Не менш важливо навчити самостійно здобувати, інтегрувати та ефективно, творчо використовувати необхідні знання протягом усього життя, постійно підвищувати професійну кваліфікацію. Тобто зміст підготовки здобувача вищої освіти спрямовується на його професійний, особистісний розвиток та набуття якісних компетентностей. Зазначений результат можливий не лише завдяки діяльності

університету, а й долученості, активності та зусиллям самого здобувача вищої освіти.

Проте в реаліях сьогодення університет формує глибокі фундаментальні знання, уміння вчитися – а розвитку постійно оновлюваних та затребуваних практичних умінь уваги іноді приділяється недостатньо. І це – на противагу поширеним нині курсам неформальної освіти з викладачами-практиками, які дозволяють швидше опанувати необхідні кваліфікації та стати до роботи, наприклад, у приватному дошкільному закладі, де наявність університетського диплома за спеціальністю не обов'язкова.

Вирішується ця проблема шляхом зміни знанневого підходу на діяльнісний та особистісно орієнтований у контексті компетентісного навчання – удосконалення процесу надання освітніх послуг та використання нових активних форм, урахування гнучких індивідуальних траєкторій навчання і професійного розвитку здобувачів вищої освіти. Саме таке студентоцентроване навчання й викладання відіграє важливу роль у стимулюванні їхньої мотивації, самоаналізу та в залученні до освітнього процесу (*Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG), 2015*), у створенні освітнього середовища, орієнтованого на задоволення їхніх потреб та інтересів; у заохоченні до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу (*Закон України «Про вищу освіту», 2014*) із власними потребами, особливостями, професійними можливостями та здібностями; у наданні можливостей для формування індивідуальних освітніх траєкторій, траєкторій професійного розвитку (*Макаренко, 2020*).

Здобуття вищої освіти та професійний розвиток за індивідуальними траєкторіями (унікальними треками розвитку) забезпечує покладання відповідальності за навчання більшою мірою, ніж раніше, на самих здобувачів вищої освіти. Проте це не означає вивчення виключно дисциплін за самостійним вибором студентів та відмову від освітніх програм, урахування бачення викладачів. Університет має пропонувати кожному здобувачеві вищої освіти шлях, цікавий саме для нього – і при цьому створювати умови для розвитку необхідних саме йому універсальних компетенцій, плекати інтерес до саморозвитку, звичку інтелектуального піклування про себе, вміння критичного перебору й оцінювання варіантів, прийняття рішень та відповідальності за них. Саме таких навичок очікують від майбутніх випускників університету і стейкхолдери.

У контексті навчання за індивідуальними треками університети вже сьогодні пропонують студентам вибіркові дисципліни, додаткові модулі (майнори), курси за вибором, курси із залученням викладачів інших вишів та відкриті онлайн-курси, визнання результатів неформальної освіти тощо. Крім того, останнім часом з'являється можливість обирати не лише дисципліну, а й формат її вивчення – очний, дистанційний (онлайн та офлайн), змішаний, що забезпечують університетські цифрові платформи та їх інструменти. Тож масовий перехід до індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів – це актуальна стратегія цифрової трансформації науки та вищої освіти, яку

забезпечує мультидисциплінарне освітнє середовище університетів.

Особливо гостро питання цифровізації вищої освіти постало в умовах поширення коронавірусної хвороби COVID-19. Технології дистанційного навчання поширили використання здобувачами вищої освіти мобільних пристроїв та підтвердили, що навчальний клас тепер не тільки там, де парти; навчальне заняття – не лише від дзвоника до дзвоника; а професійний викладач – той, який забезпечує високу якість освіти слухача, на якій би відстані той не знаходився (*Бугайчук, 2016*). Разом із тим серйозним викликом постало питання якості дистанційного навчання, для чого виявилось замало новостворених мультимедійних ресурсів, а вкрай важливим стало систематичне інтерактивне спілкування здобувача освіти з викладачем та одногрупниками через мобільні месенджери, електронну пошту, засобами Skype, Zoom, Google Meet тощо.

У цьому контексті набуло актуальності «змішане навчання», що поєднало переваги очної та дистанційної форм навчання, найбільш ефективні навчальні практики з сучасними технічними засобами навчання; та поступово стає найбільш ефективною формою (форматом), трендом сучасної вищої освіти (*Sharpley et al., 2014*). Зокрема, викликала значний інтерес науковців і стала широко використовуваною викладачами-практиками вищої школи в період карантину одна з моделей змішаного навчання – «перевернуте навчання». Ця модель забезпечила індивідуальний підхід в освітньому процесі, підвищення зацікавленості в ньому та активізацію самостійної роботи студентів на заняттях і поза ними (*Драйден та Вос, 2005*). Тож у рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти (*Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, 2020*) підкреслюється актуальність запровадження й розвитку різноманітних моделей змішаного навчання, узагальнення та поширення кращих практик, успішних кейсів із зазначеного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перевернуте навчання, як модель навчання змішаного, не є новою формою (форматом) в освітній практиці України та світу, хоча щодо української вищої освіти представлена переважно дослідженнями з питань аудиторного викладання дисциплін мовного або інформаційного напрямків.

Змішане навчання (*англ. Blended (Hybrid) Learning*) науковці називають по-різному: гібридне (Є. Смирнова-Трибульська), комбіноване (Б. Шуневич), гнучке (Б. Колліс та Дж. Мунен). Ці поняття вважаються синонімічними і розуміються як такі, що поєднують навчання віч-на-віч та онлайн-навчання, і є найбільш перспективним підходом для вищої освіти (*Means et al., 2010*).

Питанням упровадження змішаного навчання в освіту присвячено роботи Н. Балик, К. Бугайчука, І. Воротникової, М. Ковалю, О. Коротун, В. Кухаренка, О. Огурцової, Є. Пьяних, Н. Приходькіної, М. Прокопчук, Н. Рашевської, А. Стрюка, О. Тарнопольського, Ю. Триуса, В. Фандей, Т. Шароль та ін. Умови ефективності та якості змішаного навчання вивчали зарубіжні (М. Vakia, D. Herloa, K. Jones, S. Laumer, B. Means, R. Murphy, D. Renner, Y. Toyama,

Т. Weitzel та ін.) та українські (В. Болілий, Л. Данькевич, В. Копотій, Г. Ткачук та ін.) науковці. Використання дистанційних технологій як складової змішаного навчання досліджували зарубіжні (Т. Anderson, R. Hiemstra, A. Kukulska-Hulme, F. Masimba, P. Zvavahera) та українські (С. Березенська, М. Назар, Н. Олійник, Т. Олійник, К. Осадча, В. Осадчий, О. Рибалко, О. Самойленко, Н. Сиротенко, А. Столяревська, А. Чорна, Б. Шуневич та ін.) вчені, зокрема щодо професійної освіти – Р. Гуревич, О. Кулинич, І. Маринченко, В. Ягупов та ін.

За даними дослідників, перевернуте навчання або перевернутий клас (англ. *Flipped Learning, Flipped Classroom*) використовується з початку 2000 років як шкільними вчителями (J. Bergmann, A. Sams почали записувати відеолекції з хімії для домашнього вивчення учнями), так і викладачами вищої школи (G. Platt з Університету Майамі опублікував статтю «Перевернутий клас», Е. Мазур запропонував «інструкції (навчання) однолітків» для студентів Гарвардського університету). Хоча є й інформація, що модель перевернутого уроку (уроку-навпаки) була запропонована ще у 1984 році академіком АПН СРСР М. Нечкіною (Гломозда, 2019). Розвідки щодо перевернутого навчання відображено у працях таких дослідників, як С. Baker, D. Berrett, T. Driscoll, M. Gorman, G. Green, H. Marshall, J. Strayer, V. Tucker та В. Биков, Н. Білоусова, О. Вольневич, Т. Гордієнко, Л. Дідух, С. Литвинова, Н. Приходькіна та ін.

Зокрема, активне впровадження елементів дистанційного навчання при використанні зазначеної технології досліджували О. Андрєєва, А. Богомоллова, О. Peters, В. Robinson; електронних ресурсів – М. Жалдак, Н. Морзе, О. Спирін; освітніх платформ – В. Бузько, С. Величко, А. Заблоцький, В. Шевченко; ІКТ та SMART-технологій – Н. Баловсяк, І. Гудчина, А. Гусак, Л. Масол, О. Миронова й ін. Застосуванню перевернутого навчання у вищій школі присвячено праці таких вітчизняних вчених, як К. Бугайчук, Н. Добровольська, В. Ігнатенко, Л. Калініна, С. Киричківська, Ю. Климович, О. Кузьмінська, А. Кушнірук, О. Маркова, Л. Мовчан, Н. Приходькіна, О. Цимбаліста, Н. Чала, І. Чучмій та ін.

Незважаючи на таку значну кількість глибоких, змістовних праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців – дослідження та узагальнення найкращих практик, успішних кейсів щодо використання перевернутого навчання при підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Дошкільна освіта», зокрема майбутніх керівників дошкільних закладів, майже відсутні й наразі є актуальними. Цим питанням і присвячено статтю.

Формулювання мети статті. Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування поняття «перевернуте навчання» та розкриття змісту й особливостей його застосування як актуального, ефективного і перспективного формату підготовки майбутніх керівників закладів дошкільної освіти – здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 012 «Дошкільна освіта» з дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти».

Теоретичні основи дослідження. Як вже зазначалося, у професійному середовищі відсутній єдиний підхід до визначення сутності понять «змішане

навчання», «перевернуте навчання». Термін «*змішане навчання*» трактують як змішування навчання за допомогою комп'ютера з очним навчанням (*Graham, 2006*) у формат «online + life»; як гармонійне поєднання дистанційної форми навчання (для опанування теоретичних знань) та реальної практичної діяльності учнів, що дає змогу використати переваги дистанційного і традиційного навчання, а також уникнути недоліків, які притаманні кожній із означених форм (*Базелюк, 2018*).

Аналіз наукових публікацій свідчить, що в основу визначення поняття «змішане навчання» автори покладають різні аспекти, називають його «методом навчання» (А. Логинова), «поєднанням технологій, засобів навчання» (Е. Vanados, Г. Чередніченко, Л. Шапран), «процесом здобуття знань» (А. Стрюк) та ін. Зокрема, Л. Овчаренко, Ю. Тесленко, І. Циганенко методикою змішаного навчання називають поєднання традиційних форм аудиторного навчання зі спеціальними інформаційними технологіями – комп'ютерною графікою, аудіо і відео, інтерактивними елементами тощо (*Ю. Тесленко та ін., 2019*). Навчальний процес при цьому автори характеризують як певну послідовність фаз традиційного та електронного навчання, що чергуються в часі. Водночас науковці підкреслюють відмінність змішаного та електронного (онлайн-) навчання у тому, що останнє не передбачає комунікації між здобувачами освіти в аудиторії, або студентом та викладачем. Також змішане навчання дає змогу викладачеві дистанційно контролювати процес самостійного засвоєння матеріалу здобувачем освіти та його результативність засобами електронного тестування.

І. Воротникова, за визначенням В. Кухаренка, А. Стрюка, Ю. Триуса, трактує змішане (комбіноване) навчання як цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання (*Воротникова, 2015*).

Виділяють чотири моделі змішаного навчання: ротаційну, гнучку, самостійного змішування та поглиблену віртуальну (*Horn and Staker, 2014; Бугайчук, 2016*):

1. *Ротаційна модель* передбачає чергування онлайн- та офлайн-частин (робота у невеликих підгрупах або цілою групою, групові проекти, індивідуальна робота з викладачем, письмові завдання) за певним графіком чи вказівками педагога. Ротаційна модель має чотири підвиди:

а) ротація за станціями, коли здобувачі освіти в аудиторії виконують різні види діяльності, просуваючись за станціями (групова робота, проектна діяльність, робота з педагогом, робота онлайн);

б) ротація за лабораторіями: здобувачі освіти змінюються не в межах аудиторії, а в межах закладу, де одною зі станцій є робота в лабораторії;

в) індивідуальна ротація, коли студенти проходять станції за індивідуальними графіками;

г) перевернутий клас.

2. *Гнучка модель* передбачає роботу за індивідуалізованим гнучким графіком відповідно до потреб кожного у конкретній темі та курсі.

3. *Модель самостійного змішування* (англ. *Self-blend*) полягає в самостійному вивченні цілковито онлайн одної обраної навчальної дисципліни.

4. *Поглиблена віртуальна модель*, за якою здобувачі освіти самостійно розподіляють усі курси на онлайн- та офлайн-частину.

Зазначена різноманітність моделей змішаного навчання може бути реалізована на різних рівнях освітнього процесу (*Блинов та Сергеев, 2021*):

- на рівні навчального плану (із винесенням в онлайн певних елементів освітньої програми – дисциплін, варіативних курсів, модулів, практик; моделі «Змішаний навчальний план», «Змішаний індивідуальний навчальний план», «Навчальне меню»);

- навчальної дисципліни (перенесення в онлайн певних розділів або етапів роботи в межах дисципліни; моделі «Очна сесія», «Змішана навчальна дисципліна»);

- розділу або теми (різне співвідношення «online» та «life» на різних етапах навчання: вивчення нового матеріалу, закріплення, контроль; моделі «Пояснювальний клас», «Перевернутий клас»);

- навчального заняття (чергування «живого» навчання із онлайн-роботою студентів; модель «Змішаний урок»);

- на рівні технології навчання (частина етапів роботи реалізується в очному форматі, частина в онлайн; модель «Змішаний проєкт / змішане дослідження»).

Одною з найбільш відомих та поширених моделей змішаного навчання, що поступово входить у практику вищої освіти, є «*перевернуте навчання*» («перевернутий клас»), яке науковці класифікують по-різному: «модель навчання» (Л. Овчаренко, Ю. Тесленко, І. Циганенко, М. Horn, Н. Staker), «модель організації освітнього процесу», «метод» (К. Бугайчук), «форма навчання» (Mull B.), «формат» (Л. Гриневич), «педагогічний підхід» (С. Березенська, В. Кухаренко, Н. Олійник, Т. Олійник, Н. Сиротенко, А. Столярєвська), «технологія» (Н. Добровольська).

Для визначення власної позиції з цього питання звернімося до статті 49 Закону України «Про вищу освіту», що визначає форми здобуття освіти в закладах вищої освіти: очну, заочну, дистанційну, мережеву, дуальну (*Закон України «Про вищу освіту», 2014*). Словники української мови трактують «форму» як тип, будову, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь якища, пов'язаний з його сутністю, змістом (*Академічний тлумачний словник, 1980*), а спосіб побудови і подачі, форму проведення якої-небудь події, заходу – як «формат» (*Вікіпедія, 2020*). Оскільки змішане та перевернуте навчання, за трактуваннями всіх авторів, поєднують у собі очну та дистанційну форми навчання, то ми визначаємо їх як формати навчання, організації освітнього процесу.

Пояснюючи термін «перевернуте навчання», усі дослідники звертають увагу на те, що типова подача лекцій та організація домашньої роботи тут

мінються місцями: викладач пропонує здобувачам освіти матеріал для самостійного вивчення вдома («online»), а на занятті («life») відбувається його закріплення у процесі виконання практичних завдань, проєктів тощо. Основними елементами перевернутого навчання дослідники називають такі (Минюк, 2021):

1. Підготовка викладачем і надання здобувачам вищої освіти теми, матеріалів для самостійного домашнього опрацювання.

2. Опрацювання здобувачами навчальних матеріалів, що будуть розглядатися на занятті.

3. Організація роботи на занятті за темою та інформацією, опрацьованою студентами вдома.

4. Самостійна робота (індивідуальна або групова) здобувачів вищої освіти на занятті, у разі потреби – допомога викладача, відповіді на запитання.

5. Підбиття здобувачами вищої освіти підсумків теми та узагальнення здобутого на занятті досвіду, допомога викладача за потреби.

Дидактичними перевагами перевернутого навчання науковці В. Блинов, І. Сергеев та ін. визначають те, що головним є не надання знань (лекція), а їх закріплення, застосування в активній діяльності. Це стає можливим завдяки використанню сучасних цифрових технологій, водкасту: перегляду відеолекцій, презентацій, анімацій; читання навчальних текстів із пояснювальними малюнками; тестування початкового рівня засвоєння теми (Тесленко та ін., 2019). Завдання здобувача освіти – познайомитися з темою, засвоїти нові поняття, відпрацювати вміння застосування матеріалу, а потім повернутися в аудиторію з питаннями для уточнення розуміння теми та закріплення отриманих умінь у процесі виконання практичних завдань. Якщо домашнє завдання (лекція) засвоєне не повністю або лишається не засвоєним – виконання практичних завдань демонструє це і допомагає усунути прогалини.

Водночас науковці С. Березенська, В. Блинов, В. Кухаренко, Н. Олійник, Т. Олійник, І. Сергеев, Н. Сиротенко, А. Столяревська та ін. зазначають, що перевернуте навчання є ефективним лише для здобувачів вищої освіти із досить високим рівнем мотивації до навчання та з навчальною самостійністю – за відсутності зазначеного частину перелічених навчальних завдань виконано не буде, нову тему студенти не опанують (Кухаренко, 2016; Блинов та Сергеев, 2021). К. Бугайчук також уточнює, що перевернуте навчання більш доцільно використовувати в роботі з так званими «процедурними знаннями» (складання документів, розв'язання фабул практичних завдань, створення програмних продуктів, конструювання тощо), адже здебільшого саме вони залишаються поза увагою – на відміну від фактичних і концептуальних знань (К. Бугайчук, 2016). Відтак перевернуте навчання переносить головну роль в оволодінні професією з викладача на здобувача вищої освіти, розвиваючи його самостійність, креативність та індивідуальність.

Науковці Н. Добровольська, О. Ковтун, В. Крикун визначають такі типи перевернутого навчання, посилаючись на виокремлені зарубіжними вченими типи перевернутого класу (Добровольська, 2020; Ковтун та Крикун, 2019):

1) *типовий перевернутий клас* (The Standard Inverted Classroom);

2) *орієнтований на дискусію* (The Discussion-Oriented Flipped Classroom) – перевернутий клас, у якому за результатами домашнього вивчення студентами матеріалу викладач організовує обговорення вивченої інформації (дискусію);

3) *сфокусований на демонстрації* (The Demonstration-Focused Flipped Classroom) – перевернутий клас, у якому здобувачі освіти спочатку сприймають та аналізують продемонстровану викладачем діяльність, а потім самостійно виконують поставлені завдання;

4) *псевдоперевернутий клас* (The Faux-Flipped Classroom) використовується, коли немає впевненості у домашній підготовці студентів. Їм дається можливість переглянути відео на занятті, а після цього виконувати відповідні завдання та, за потреби, одержувати індивідуальні консультації педагога;

5) *груповий перевернутий клас* (The Group-Based Flipped Classroom) спонукає здобувачів освіти вчитися один в одного у процесі інтерактивної взаємодії за певною науковою проблемою у створених за власним бажанням групах;

6) *віртуальний перевернутий клас* (The Virtual Flipped Classroom) здійснює весь процес навчання дистанційно: від надання лекційних матеріалів та практичних завдань студентам – до проведення їхнього тестування та оцінювання;

7) *«перевернутий» викладач* (Flipping The Teacher) передбачає, що готувати навчальний матеріал та завдання, консультувати, перевіряти роботи може не лише викладач, а і студенти. При цьому викладач забезпечуватиме нагляд і допомогу за потреби.

Автори зазначають, що зазначені типи перевернутого навчання можуть використовуватися викладачем на власний розсуд під час навчання однієї дисципліни.

Запровадження формату перевернутого навчання дещо змінює роль викладача та висуває до нього певні нові вимоги. Зокрема, переведення процесу засвоєння знань в онлайн дозволяє викладачу зосередитися на формуванні у здобувачів вищої освіти практичних умінь і навичок, компетентностей, супроводжуючи це мотиваційною підтримкою, консультативною допомогою й оперативним зворотнім зв'язком, використовуючи необхідні сучасні засоби навчання та групові форми роботи. Оновлена роль обумовлена зміною мети і змісту діяльності викладача: не дати знання та оцінити їх на іспиті, а активно супроводжувати розвиток кожного здобувача вищої освіти, взаємодіючи з ним, допомагаючи за потреби та відстежуючи прогрес. Так викладач поступово стає на позицію ментора, фасилітатора, модератора освітнього процесу, коуча, який ефективно організовує та спрямовує процес спільного розв'язання навчальних завдань.

Отже, з огляду на зазначене дослідники виділяють такі базові аспекти перевернутого навчання (Лучинська, 2017):

1. Перевернуте навчання спрямоване на себе (*англ. Self-Directed Learning*), кожен здобувач освіти сам вирішує, чого навчатися й коли. Точно відведеним часом, місцем та тривалістю навчання не обмежується.

2. Найефективніше навчання – в діяльності: у переживаннях, спостереженнях, співпраці, перевірці ідей та рішень. Тож перевернуте навчання передбачає відмову від диктування розлогих конспектів, перегляду тривалих навчальних фільмів і презентацій; виступи здобувачів освіти біля дошки, фронтальне опитування стають епізодичними. На противагу цьому використовуються практичні завдання, спрямовані на занурення в роль, симуляцію, аналіз, синтез, перевірку достовірності, рецензування, формулювання дефініцій, переформулювання, постановку гіпотез, планування, пошук, обґрунтування, критику, коментування, дебатування, доведення тощо.

3. Створення простору для навчання завдяки співпраці: найефективнішим навчання є на практичних заняттях у парній або груповій співпраці, коли здобувачі освіти можуть обговорити зміст лекції, перевірити власні знання і взаємодіяти один із одним у практичній діяльності – реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співпраці. Викладач також стає партнером і консультантом, який допомагає кожній особистості розвивати власні вміння і формує компетентності.

Методика дослідження. З огляду на вищезазначене та результати практичної діяльності вважаємо впровадження перевернутого навчання одним із найкращих способів підвищення якості освітнього процесу в закладах вищої освіти.

У Маріупольському державному університеті (МДУ) дистанційне навчання здійснюється через Навчальний портал – Moodle МДУ. На порталі розміщено всі дисципліни, що вивчають здобувачі вищої освіти закладу, – із лекційними матеріалами та додатковими інформаційними ресурсами, матеріалами до семінарсько-практичних занять, завданнями для самостійної роботи, питаннями до самоконтролю та тестовими контролями тощо по кожній навчальній дисципліні. Проте особливо в період локдауну гостро постало питання підвищення якості дистанційного навчання, його персоналізації відповідно до індивідуальних траєкторій здобувачів вищої освіти та збільшення місця в ньому живого спілкування, інтеракції. Виникла потреба в пошуку й апробації відповідних форматів, технологій навчання.

Таким форматом стала для нас одна з моделей змішаного навчання – перевернуте навчання, технологію якого ми апробували й адаптували до організації навчання майбутніх керівників закладів дошкільної освіти – здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» з дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти». Метою навчальної дисципліни є озброєння студентів знаннями основ управління різними рівнями галузі дошкільної освіти в Україні, формування системи знань і вмінь щодо організації та управління основними напрямками діяльності закладу дошкільної освіти. Дисципліна є інтегрованою та містить у своєму складі модулі «Основи документообігу у ЗДО» та «Фінансово-

господарська діяльність». Розкриємо більш детально зміст і особливості застосування нами перевернутого навчання через характеристику етапів його підготовки й реалізації:

I етап. *Вступ до курсу та перевернутих занять.*

Під час вступного заняття з дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти» студентів було ознайомлено з метою та завданнями навчання. Ураховуючи, що одним із найважливіших компонентів їхньої пізнавальної активності є мотиваційний, серед мотиваторів та очікуваних результатів вивчення дисципліни було визначено розробку кінцевого продукту – проєкту оновлення (або відкриття) власного дошкільного закладу, Нового українського дитсадка. Під «власним» дитсадком розуміли заклад дошкільної освіти, у якому здобувач вищої освіти проходить педагогічну, виробничу практику або працює.

Ознайомлюючи учасників зі структурою і змістом курсу, було підкреслено, що робота над кожною темою спрямовуватиметься на вивчення теоретичних питань та оволодіння відповідними вміннями, необхідними для розробки частин підсумкового проєкту. Роз'яснено доцільність і систему реалізації вищезазначеного змісту в форматі «перевернутого навчання». Наприклад (Табл.1.):

Взаємозв'язок тематики теоретичних питань для домашнього опрацювання та змісту практичних завдань до семінарсько-практичних занять

Тема	Практичні завдання до семінарсько-практичних занять
Різноманітність форм здобуття дошкільної освіти в Україні	- вибір типу закладу дошкільної освіти, оновлення або відкриття якого надалі проєктуватиметься, розробка його візії.
Умови та порядок створення, ліцензування чи реорганізації закладу дошкільної освіти	- розробка покрокового плану дій щодо підготовки та реорганізації (відкриття) власного дошкільного закладу.
Документаційне забезпечення управління роботою ЗДО	- розробка окремих частин Статуту закладу дошкільної освіти, Стратегії (концепції, програми) розвитку ЗДО, Штатного розпису, Правил внутрішнього розпорядку тощо.
Матеріально-технічна база закладу дошкільної освіти	- аналіз матеріально-технічної бази власного закладу дошкільної освіти; - підбір фото, розробка схем, ескізів екстер'єру та інтер'єрів, переліків обладнання та інвентарю власного дитсадка.
Бюджетне та позабюджетне фінансування ЗДО	- розрахунки окремих статей бюджету (кошторису) власного закладу дошкільної освіти; - розробка переліку додаткових джерел фінансування ЗДО; - розрахунок вартості додаткових освітніх послуг дошкільного закладу.
Медичний супровід дітей у закладі дошкільної освіти	- розробка переліку обладнання медичного кабінету та медичних послуг (у т.ч. додаткових) для власного ЗДО.
Організація харчування у ЗДО	- складання меню для ЗДО на 1 день із дотриманням вимог до калорійності їжі, необхідного переліку та кількості продуктів, прорахування вартості дітодня; - розрахунки вартості харчування у ЗДО з дотриманням вимог до калорійності їжі, необхідного переліку та кількості продуктів, сезонності тощо.
Створення безпечних умов функціонування закладу дошкільної освіти	- створення моделі (карти-схеми, інтелект-карти, mind map тощо) безпечного ЗДО; - розробка переліку заходів та прорахування вартості забезпечення безпеки життєдіяльності у дошкільному закладі.

Також учасників курсу було ознайомлено з системою оцінювання результатів навчання та наголошено, що відтепер саме вони відіграватимуть провідну роль у процесі навчання, а важливою умовою досягнення ними успіху стане власна активність.

II етап. *Підготовка електронного навчального контенту для самостійного домашнього опрацювання учасниками курсу.*

На сторінці курсу Навчального порталу МДУ було розміщено силабус та електронний навчальний контент (е-контент), структурований за темами. До кожної теми надано спеціально розроблений викладачем опорний конспект із списком рекомендованої літератури, питаннями до самоконтролю,

презентацією, відеофрагментом (або вебінаром) та гіперпокликаннями на необхідні нормативні документи; додаткові джерела інформації – систематизовані сторінки з підручників, фрагменти текстів, статті, схеми, моделі, фото, відео тощо. Також передбачено перелік питань до обговорення на семінарсько-практичних заняттях. Є на сторінці курсу і модульні різнорівневі тестові контролі для самоперевірки знань здобувачів вищої освіти, методичні рекомендації щодо розробки індивідуальних завдань та підготовки до іспиту. Наприкінці сторінки розміщено анонімну feedback-анкету «Чи корисним став для вас курс?».

З адаптації навчального е-контенту до використання у форматі перевернутого навчання викладачем було детально продумано його мету, завдання й очікувані результати – чого має досягти здобувач вищої освіти завдяки наданим матеріалам, як зможе ними скористатися на занятті. Зокрема, матеріали е-контенту перших тем розроблено нескладними, частково відомими з інших дисциплін та власного досвіду, добре забезпеченими ресурсами. Увесь наступний перелік матеріалів, їх кількість та змістове наповнення, спосіб презентації залежали від якісного складу групи.

Також практика показала, що для деяких студентів комфортніше вивчати теоретичний матеріал не за електронними матеріалами, а за паперовими. Тож за змістом навчальної дисципліни було розроблено інтерактивний навчально-методичний посібник із опорними конспектами та питаннями до самоконтролю, QR-кодами й покликаннями на нормативні документи, додаткові джерела інформації – підручники, посібники, статті, презентації, вебінари тощо.

III етап. *Налаштування здобувачів вищої освіти на самостійне опрацювання навчального е-контенту до наступного заняття.*

Велику увагу було приділено визначенню найбільш ефективних способів спонукання студентів до ознайомлення з е-контентом та видів діяльності для закріплення, розширення, поглиблення ними отриманих знань. Зокрема, для мотивації на самостійну домашню роботу наприкінці кожного заняття проводилася мотиваційна бесіда, у якій:

- окреслювалося коло питань, що розглядатимуться на наступному занятті, із постановкою проблем, апелюванням до вже наявного досвіду або використанням парадоксальних фактів, цікавих прикладів;

- пояснювалося, який е-контент запропоновано на сторінці курсу Навчального порталу та як ним скористатися, на що звернути особливу увагу та чого необхідно досягти;

- демонструвалися варіанти тренувальних тестових завдань, які допоможуть перевірити якість засвоєних знань;

- пропонувалися приклади практичних завдань, які буде запропоновано безпосередньо на занятті за змістом вивченого матеріалу.

Для закріплення та поглиблення отриманих у процесі самостійного домашнього вивчення знань здобувачам вищої освіти також пропонувалося підготувати питання до викладача чи одногрупників про незрозуміле або

поставити їх у форумі, скласти короткий конспект переглянутого відеофрагменту, відповісти на питання до самоконтролю або пройти тестовий самоконтроль за змістом модуля.

IV етап. *Організація семінарсько-практичних занять.*

Семінарсько-практичні заняття проводилися в очному або онлайн-форматах засобами сервісів Skype, Zoom, Google Meet та ін. (за вибором учасників курсу). Склалися заняття з двох частин та присвячувалися уточненню самостійно отриманих здобувачами вищої освіти знань («Обговорення питань») та відпрацюванню вмінь і навичок за змістом теми домашнього завдання («Виконання практичних завдань»).

Питання до обговорення спрямовувалися не стільки на повторення теорії питання, скільки на усвідомлення та пошук шляхів її практичного використання (Чи будуть у Штатному розписі Вашого дошкільного закладу нові посади? Чим вирізнятимуться Правила внутрішнього розпорядку (або Моральний кодекс, Меморандум співпраці тощо) Вашого дитсадка? Чи буде у Вашому ЗДО діловод? Яким би Ви хотіли бачити медичний кабінет свого майбутнього дошкільного закладу? та ін.). Обмін самостійно отриманими знаннями, спілкування в «дискусійному полі» сприяли зростанню мотивації до навчання здобувачів вищої освіти як суб'єктів освітнього процесу і, відповідно, підвищенню ефективності занять.

Оскільки навчальна дисципліна «Основи управління в галузі дошкільної освіти» спрямована на підготовку майбутніх керівників закладів дошкільної освіти, то для прийняття й обґрунтування власних рішень під час виконання практичних завдань здобувачі вищої освіти привчалися до користування нормативними документами, наданими у формі гіперпосилань на платформі навчальної дисципліни або знайденими самостійно в мережі Інтернет. Таке чергування «живого» навчання з онлайн-роботою (модель «змішаний урок») сприяло формуванню компетенцій щодо самостійного знаходження й аналізу навчальної інформації та її використання в майбутній управлінській діяльності.

На початку вивчення дисципліни зазначена система роботи більш вдало здійснювалася у групах, де всі здобувачі вищої освіти володіли навичками самостійної роботи з інформацією та вирішення практикоорієнтованих завдань. Якщо ж обговорюваний матеріал виявлявся заскладним і учасники курсу демонстрували недостатнє володіння ним, низький рівень активності – то використовувалося додаткове, більш деталізоване пояснення викладача або взаємонавчання, обмін знаннями між одногрупниками з подальшою перевіркою ступеню його засвоєння (модель «псевдоперевернуте заняття»).

Ефективною формою усвідомлення та поглиблення знань на семінарсько-практичних заняттях стало також виконання різнорівневих практичних завдань («довести», «надати аргументи», «спрогнозувати», «розробити», «змодельовати» та ін.), навчальних ігор та симуляцій у парах, малих змінних групах або командах, сформованих за результатами самотестування здобувачів вищої освіти або їхнім бажанням. Зокрема, учасники курсу продумували особливості, візію власного дошкільного закладу – Нового українського

дитсадка; генерували нові посадки в ньому та робили короткий опис їх функціоналу; розраховували вартість додаткових освітніх (медичних) послуг у майбутньому дошкільному закладі та багато іншого.

Виконання практичних завдань супроводжувалося активною взаємодією викладача (як навчителя, ментора) із кожним студентом щодо мотивування, надання порад, організації дослідництва і конструктивних дискусій, розвитку критичного мислення й навичок прийняття рішень; демонстрації широких можливостей успішного навчання та формування усвідомленого ставлення до нього – тобто «перевернутою педагогікою».

Практичні доробки учасників курсу, створені під час семінарсько-практичних занять, розміщувалися в окремій теці поруч із іншими матеріалами вивченої теми на сторінці дисципліни Навчального порталу МДУ. Це забезпечувало можливість розширення й урізноманітнення, актуалізації е-контенту та користування ним усіма студентами курсу.

Наприкінці кожного семінарсько-практичного заняття обов'язково проводилося обговорення підсумків, що спрямовувалося на аналіз двох питань: реалізації мети заняття та ефективності його формату перевернутого навчання (як працювалося, що вдалося – а що слід удосконалити, покращити або змінити). Такий критичний аналіз спонукав здобувачів вищої освіти до самостійного обдумування власних досягнень і помилок, стимулював усвідомлення відповідальності за власний успіх у навчанні, сприяв більш відповідальній підготовці до кожного наступного заняття. Викладач же мав можливість допомогти кожному підвести підсумки, краще зрозуміти його проблеми та запропонувати шляхи вирішення.

Відповідно, система оцінювання результатів вивчення кожної теми поєднувала формувальне (самооцінювання, взаємооцінювання) та сумативне оцінювання (на оцінку). Оцінювальні бали здобувачі вищої освіти отримували в Журналі оцінок на сторінці курсу Навчального порталу МДУ. Це забезпечувало можливість їх відстеження, аналізу та корекції – підсилюючи мотивацію й усвідомлене ставлення до процесу навчання. Водночас така система допомагала викладачеві наочно бачити, наскільки якісно опановували учасники курсу матеріали кожної теми, рейтинг успішності з неї та ефективність власної роботи.

V етап. Узагальнення результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти» та підведення підсумків.

Результати вивчення навчальної дисципліни було узагальнено й продемонстровано здобувачами вищої освіти у процесі розробки й захисту проєкту «Оновлюємо (відкриваємо) власний дошкільний заклад – Новий український дитсадок», складанні іспиту.

Результати дослідження. Результати вивчення курсу «Основи управління в галузі дошкільної освіти» засвідчили підвищення якості оволодіння навчальним матеріалом учасниками групи порівняно зі здобувачами вищої освіти попереднього року навчання за традиційним форматом. Зокрема, оцінку «Відмінно» (А) отримали 49 % студентів (у попередньому році – 29 %),

«Добре» (В, С) – 39 % (57 %), «Задовільно» (D) – 12 % (14 %). Під час захисту проєктів здобувачі вищої освіти продемонстрували володіння досить глибокими й міцними знаннями з навчальної дисципліни та достатнім рівнем прикладних умінь, творчого підходу до їх застосування в управлінській діяльності.

Feedback-анкетування «Чи корисним став для вас курс «Основи управління в галузі дошкільної освіти»?» отримало позитивні відгуки студентів не лише щодо корисності курсу, а й щодо ефективності його формату. Зокрема, свою задоволеність курсом, його відповідність власним очікуванням у 4 бали оцінили 11 %, у максимальні 5 балів – 89 % учасників. Найбільш цікавим і прийнятним для себе форматом перевернуте навчання визначили 79 % здобувачів вищої освіти (поряд із очним навчанням у традиційному форматі – 14 % та суто дистанційним навчанням – 7 %). Пояснили свій вибір учасники курсу тим, що «Навчатися було дуже цікаво й корисно!», «... було дуже інформативно та зрозуміло завдяки живому спілкуванню з одногрупниками і викладачем», «Дуже доцільним було вивчення тем із одночасною їх практичною розробкою для підсумкового проєкту», «Без такого детального практичного опрацювання вивченої вдома теорії гарний проєкт був би просто неможливим!»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Зазначені досить вагомі позитивні результати навчання з дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти» підтвердили актуальність та ефективність формату перевернутого навчання (порівняно з традиційним очним та дистанційним форматами навчання) для підготовки сучасних здобувачів вищої освіти – майбутніх керівників закладів дошкільної освіти.

Серед переваг використання перевернутого навчання у вищій освіті нами виділено такі:

- представлення лекційних матеріалів у різноманітних сучасних форматах (відео, презентації, візуалізації, інтерактивний текст, гіперпосилання на нормативні документи або додаткові джерела тощо), цікавих і доступних для всіх учасників навчання, незалежно від присутності на занятті;

- самостійність, індивідуальний темп опанування лекційних матеріалів кожним здобувачем вищої освіти, у разі необхідності – можливість зупинки й повернення до них у будь-який момент, що забезпечує ефективне використання часу;

- спрямування е-контенту не на його заучування, а на активне використання, що підвищує мотивацію, зацікавлення та активність здобувачів вищої освіти, створює ситуацію успіху;

- економія навчального часу лекційних занять для опанування практичними вміннями, навичками, компетентностями під час практичних занять;

- наявність часу у викладача на практичних заняттях для індивідуальної роботи з кожним студентом за змістом виконаного ним завдання, що сприяє підвищенню якості освіти та налагодженню партнерських стосунків;

- можливість щільного моніторингу викладачем досягнень кожного здобувача вищої освіти;

- підвищення якості навчання завдяки багаторазовому зверненню до теоретичної частини теми (під час самостійного вивчення, актуалізації на початку семінарсько-практичного заняття, у процесі вирішення практичних завдань) та збільшення часу на виконання практичних завдань;

- зростання у здобувачів освіти відчуття безпеки, впевненості у власних знаннях і вміннях під час практичних занять та іспиту завдяки попередній глибокій підготовчій роботі;

- приймання здобувачами вищої освіти на себе відповідальності за процес навчання, знаходження найкращих для себе форм (форматів) отримання знань.

При цьому зазначимо й ризики, визначені нами щодо використання перевернутого навчання у вищій освіті:

- нерозробленість навчального контенту для використання при перевернутому навчанні – більш актуального, цікавого та адаптованого для сучасних здобувачів вищої освіти;

- значне збільшення навантаження на викладача з підготовки та реалізації перевернутого навчання;

- неготовність деяких викладачів адаптувати перевернуте навчання до реалізації освітніх програм.

За умов долання зазначених ризиків та методично грамотного застосування перевернуте навчання стає все більш актуальним, ефективним і перспективним форматом організації навчання здобувачів вищої освіти – зокрема, майбутніх керівників закладів дошкільної освіти.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці й апробації навчально-методичного забезпечення для викладання у форматі перевернутого навчання дисципліни «Основи управління в галузі дошкільної освіти», що поєднає сучасний інтерактивний е-контент із актуальними проблемними, практикоорієнтованими та компетентісноорієнтованими завданнями, інтерактивними методами й прийомами проведення семінарсько-практичних, підсумкових занять та іспиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базелюк О. В. Змішане навчання в професійно-технічних закладах. *Технології дистанційного професійного навчання*: метод. посіб. Житомир: «Полісся», 2018. С. 101-106.

2. Блинов В. И., Сергеев И. С. Модели смешанного обучения в профессиональном образовании: типология, педагогическая эффективность, условия реализации. *Профессиональное образование и рынок труда*. 2021. № 1. С. 4-25.

3. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 4(54). URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2517/zmishane_navchannya_teoretic_hniy_analiz_.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 27.08.2021).

4. Бугайчук К. Л. «Перевернуте навчання» як інноваційна методика підготовки правоохоронців. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали наук.-практ. конф.

(м. Харків, 8 квіт. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С. 151-154.

5. Воротникова І. П. Змішані моделі навчання у післядипломній педагогічній освіті. *Перспективні напрямки світової науки: Збірник статей учасників тридцять першої міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки XXI сторіччя» (25 лютого – 1 березня 2015 р.)*. Видавництво ПГА-Запоріжжя. Том 1. С. 29-31.

6. Гломозда В. У каждого народа и у каждого человека есть две стороны. URL: <https://blog.liga.net/user/vglomozda/article/33119> (дата звернення: 27.08.2021).

7. Добровольська Н. Технологія перевернутого навчання у вищій школі в умовах карантину. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 32, том 1. 2020. С. 198-202.

8. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні / Перекл. М. Олійник. Львів: Літопис, 2005. 542 с.

9. Ковтун О. А, Крикун В. С. Методологія застосування технології «перевернутого навчання» (flipped learning) у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. 2019. С. 153-160.

10. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. № 24. С.53-67.

11. Лучинська А. Перевернутий урок або навчання через діалог. Освітні матеріали програми «Класна школа». URL: <https://klasnashkola.eu/wp-content/uploads/2017/05/Перевернутий-Урок.pdf> (дата звернення: 27.08.2021).

12. Макаренко С. І. Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку майбутнього педагога дошкільної освіти. *Професійна підготовка педагогів дошкільної освіти в умовах європейського вибору: проблеми, пошуки, здобутки: монографія / наук. ред. О. Г. Брежнева*. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2020. С. 115-137.

13. Минюк І. М. Методичні рекомендації застосування технології перевернутого навчання як засобу активізації пізнавальної діяльності студентів до вивчення фізики і астрономії в умовах дистанційної освіти // На урок. URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-tehnologi-perevernutogo-navchannya-yak-zasobu-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-studentiv-do-vivchennya-fiziki-i-astronomi-v-umovah-distanciyno-228520.html> (дата звернення: 27.08.2021).

14. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 27.08.2021).

15. Пшенична Л. В. Керівник навчального закладу: навч. посібник. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 520 с.

16. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти: Лист Міністерства освіти і науки України від 24.06.2020 № 1/9-344. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> (дата звернення: 27.08.2021).

17. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. За ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1979-1980. Т. 10. С. 617.

18. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.

19. Теорія та практика змішаного навчання: монографія / ред. В. М. Кухаренко. Харків: «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. 284 с.

20. Тесленко Ю. В., Циганенко І. В., Овчаренко Л. К. Методи змішаного навчання студентів закладів вищої медичної освіти на прикладі методики перевернутого класу. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні: матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю*. м. Полтава, 21 березня 2019 р. Полтава, 2019. С. 219-220.

21. Формат // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Формат> (дата звернення: 27.08.2021).

22. Graham C. R. Blended learning systems: definition, current trends, and future directions // *Bonk C. J., Graham C. R. Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing. 2004. URL: http://curtbonk.com/graham_intro.pdf (дата звернення: 27.08.2021).

23. Horn M. B., Staker H. Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. URL: <http://www.christenseninstitute.org/blended-learning-definitions-and-models/> (дата звернення: 27.08.2021).

24. Means B., Toyama Y., Murphy R., Bakia M., Jones K. Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies. U.S. Department of Education. 2010. URL: <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf> (дата звернення: 27.08.2021).

25. Sharples M., Adams A., Ferguson R., Gaved M., McAndrew P., Rienties B., Weller M., & Whitelock D. Innovating Pedagogy 2014: Open University Innovation Report 3. URL: <http://goo.gl/cuKaIV> (дата звернення: 27.08.2021).

REFERENCES

1. Bazeliuk, O.V. (2018). Zmishane navchannia v profesiino-tekhnichnykh zakladakh. *Tekhnologii dystantsiinoho profesiinoho navchannia: metod. posib*. Zhytomyr: «Polissia», 101-106 [in Ukrainian].

2. Blinov, V. I., Sergeev, I. S. (2021). Modeli smeshannogo obuchenija v professional'nom obrazovanii: tipologija, pedagogicheskaja jeffektivnost', uslovija realizacii. *Professional'noe obrazovanie i rynek truda, 1*, 4-25 [in Russian].

3. Buhaichuk, K.L. (2016). Zmishane navchannia: teoretychnyi analiz ta stratehiia vprovadzhennia v osvittii protses vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 4(54). URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2517/zmishane_navchannya_teoretic_hniy_analiz_.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 27.08.2021) [in Ukrainian].

4. Buhaichuk, K.L. (2016). «Perevernute navchannia» yak innovatsiina metodyka pidhotovky pravookhorontsiv. *Psykhologichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy: materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 8 kvit. 2016 r.) / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv*, 151-154 [in Ukrainian].

5. Vorotnykova, I. P. (2015). Zmishani modeli navchannia u pisliadyplomnii pedahohichnii osviti. *Perspektyvni napriamky svitovoi nauky: Zbirnyk statei uchasnykiv trydtsiat pershoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Innovatsiinyi potentsial svitovoi nauky KhKhI storichchia» (25 liutoho– 1 bereznia 2015 r.)*. Vydavnytstvo PHA-Zaporizhzhia, Tom 1, 29-31 [in Ukrainian].

6. Glomozda, V.U. (2021). kazhdogo naroda i u kazhdogo cheloveka est' dve storony. URL: <https://blog.liga.net/user/vglomozda/article/33119> (дата звернення: 27.08.2021) [in Russian].

7. Dobrovolska, N. Tekhnolohiia perevernutoho navchannia u vyshchii shkoli v umovakh karantynu. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk, 32, tom 1*, 198-202 [in Ukrainian].

8. Draiden, H., Vos, D. (2005). Revoliutsiia v navchanni / Perekl. M. Oliinyk. Lviv: Litopys, 542 [in Ukrainian].

9. Kovtun, O.A., Krykun, V. S. (2019). Metodolohiia zastosuvannia tekhnolohii «perevernutoho navchannia» (flipped learning) u protsesi pidhotovky maibutnykh uchyteliv inozemnoi movy. *Open educational e-environment of modern University, special edition*, 153-160 [in Ukrainian].

10. Kukharenko, V. M. (2015). Systemnyi pidkhid do zmishanoho navchannia. *Informatsiini tekhnologii v osviti, 24*, 53-67 [in Ukrainian].

11. Luchynska, A. (2021). Perevernutyi urok abo navchannia cherez dialoh. *Osvitni materialy prohramy «Klasna shkola»*. URL: <https://klasnashkola.eu/wp-content/uploads/2017/05/Perevernutyi-Urok.pdf> (дата звернення: 27.08.2021) [in Ukrainian].

12. Makarenko, S. I. (2020). Proiektuvannia indyvidualnoi traiektorii profesiinoho rozvytku maibutnoho pedahoha doshkilnoi osvity. *Profesiina pidhotovka pedahohiv doshkilnoi osvity v umovakh yevropeiskoho vyboru: problemy, poshuky, zdobutky: monohrafiia / nauk. red.* O. H. Brezhnieva. Melitopol: Vydavnychiy budynok Melitopolskoi miskoi drukarni, 115-137 [in Ukrainian].
13. Myniuk, I. M. (2021). Metodychni rekomendatsii zastosuvannia tekhnolohii perevernutoho navchannia yak zasobu aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv do vyvchennia fizyky i astronomii v umovakh dystantsiinoi osvity // Na urok. URL: <https://naurok.com.ua/zastosuvannya-tehnologi-perevernutoho-navchannya-yak-zasobu-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-studentiv-do-vivchennya-fiziki-i-astronomi-v-umovah-distanciyno-228520.html> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
14. Pro vyshchu osvitu (2014): Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
15. Pshenychna, L.V. (2016). Kerivnyk navchalnoho zakladu: navch. posibnyk. Sumy: Vyd-vo SumDPU im. A. S. Makarenka, 520 [in Ukrainian].
16. Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity (2021): Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 24.06.2020 № 1/9-344 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/rekomendacij-shodo-vprovadzhennya-zmishanogo-navchannya-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
17. Slovnyk ukrainskoi movy (1979-1980): v 11 tt. AN URSR. Instytut movoznavstva. Za red. I. K. Bilodida. K.: Naukova dumka, T. 10, 617 [in Ukrainian].
18. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) (2015). Kyiv: TOV «TsS», 32 [in Ukrainian].
19. Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia (2016): monohrafiia / red. V. M. Kukharenko. Kharkiv: «Miskdruk», NTU «KhPI», 284 [in Ukrainian].
20. Teslenko, Iu. V., Tsyhanenko, I. V., Ovcharenko, L. K. (2019). Metody zmishanoho navchannia studentiv zakladiv vyshchoi medychnoi osvity na prykladi metodyky perevernutoho klasu. *Aktualni problemy suchasnoi vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini: materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu. m. Poltava, 21 bereznia 2019 r. Poltava, 219-220* [in Ukrainian].
21. Format (2021). // Vikipediia: vilna entsyklopediia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Format> (data zvernennia: 27.08.2021) [in Ukrainian].
22. Graham, C. R. (2004). Blended learning systems: definition, current trends, and future directions // Bonk C. J., Graham C. R. *Handbook of blended learning: Global perspectives, local designs*. San Francisco, CA: Pfeiffer Publishing. URL: http://curtbonk.com/graham_intro.pdf (data zvernennia: 27.08.2021) [in English].
23. Horn, M.B., Staker, H. (2014). Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools. San Francisco: Jossey-Bass. URL: <http://www.christenseninstitute.org/blended-learning-definitions-and-models/> (data zvernennia: 27.08.2021) [in English].
24. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., Jones, K. (2010). Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies. U.S. Department of Education. URL: <https://www2.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf> (data zvernennia: 27.08.2021) [in English].
25. Sharples, M., Adams, A., Ferguson, R., Gaved, M., McAndrew, P., Rienties, B., Weller, M., & Whitelock, D. (2021). Innovating Pedagogy 2014: Open University Innovation Report 3. URL: <http://goo.gl/cuKalV> (data zvernennia: 27.08.2021) [in English].